

FLORENCKI RZEKOMY AUTOGRAF MIKOŁAJA KOPERNIKA

We florenckiej Bibliotece Laurencjańskiej (Biblioteca Mediceo-Laurenziana) znajduje się kodeks pergaminowy z XV w. *Tabulae astronomicae Alphonsi regis*, oznaczony sygnaturą: Cod. Ashburnham 1697. Jest to standardowy zbiór *Tablic alfonsyńskich*, poprzedzonych (na kartach 1 recto — 12 verso) „kanonami“ Jana z Linières. Na dolnym marginesie karty 1 recto znajduje się autograf własnościowy: *Nicolai Copernici* (ryc. 1, 2). Poza tym brak w całym kodeksie jakichkolwiek not czy poprawek nie pochodzących z ręki jego pisarza. Kodeks pozbawiony jest kart ochronnych i ma późniejszą oprawę półpłócienną. Na wewnętrznej stronie pierwszej okładki znajduje się adnotacja ołówkiem: *Contains the autograph signature of Copernicus*¹.

Rękopis należał do kolekcji, którą paryski historyk matematyki i kolekcjoner Libri sprzedał w 1847 r. lordowi Ashburnhamowi. W 1884 r. zbiór Libriego został odsprzedany rządowi włoskiemu i włączony do Biblioteki Laurencjańskiej.

Istnienie autografu Kopernika odnotowane zostało przez autora katalogu biblioteki w Ashburnham Place²: *No. 1697. TABULAE ASTRONOMICAE ALPHONSI REGIS CASTELLAE vél. fol. Manuscrit sur vélin, in folio, du XV siècle. Ce volume a appartenu à Nicolas Copernic, dont il porte la signature*. Analogiczną treść ma opis kodeksu w katalogu dołączonym do rządowego sprawozdania przedłożonego parlamentowi włoskiemu z okazji zakupu zbioru Libriego w 1884 r.³

Florencki autograf Kopernika budzi oczywiste zainteresowanie, jak każdy relikwiarz związany z osobą wielkiego astronoma. Jednakże można wysunąć poważne zastrzeżenie co do autentyczności tego podpisu. Ich omówieniu poświęcimy dalszy ciąg niniejszego artykułu.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na niecodzienne okoliczności, w jakich powstała kolekcja Libriego, oraz na jej późniejszą historię. Guglielmo Libri (1803—1869), z urodzenia florentyńczyk, przybył w 1830 r. do Francji, gdzie naturalizował się, osiągając szybko sukcesy w świecie naukowym jako historyk nauki⁴, bibliograf i paleograf. Był członkiem Instytutu Francuskiego, profesorem paryskiego Wydziału Nauk Przyrodniczych oraz, od 1843 r., profesorem Collège de France. Równoległe prowadził żywą działalność kolekcjonerską, skupując i sprzedając

¹ Pani dr Marii Szymańskiej z Biblioteki Głównej Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu pragnę wyrazić podziękowanie za zwrócenie uwagi na rękopis, który stał się przedmiotem niniejszego artykułu.

² C. F. Hodgson, *Catalogue of the Manuscripts at Ashburnham Place. Part the First Comprising a Collection Formed by Professor Libri*. London [1853].

³ [P. Villari], *Relazione alla Camera dei deputati e disegno di legge per l'acquisto di codici appartenenti alla Biblioteca Ashburnham descritti nell'annesso catalogo*. Roma 1884. Rękopis wymieniony tu jest pod nrem 1620.

⁴ Był autorem *Histoire des sciences mathématiques en Italie, depuis la renaissance des lettres jusqu'à la fin du XVIIe siècle*. Paris 1838—1841.

stare druki i rękopisy. Trzon jego kolekcji stanowiły zakupione w 1840 r. we Florencji rękopiśmienne zbiory markiza G. Pucciego.

W 1841 r. Libri został sekretarzem komisji przygotowującej ogólny katalog rękopisów w bibliotekach francuskich. Stanowisko to, do którego miał pełne kwalifikacje fachowe, dało mu swobodny dostęp do zbiorów rękopisów w bibliotekach całej Francji. Podczas objazdu bibliotek Libri, wykorzystując brak dokładnych katalogów oraz niedostateczny dozór, dokonywał na wielką skalę kradzieży rękopisów. Szczególnie ucierpiały przy tym zbiory wczesnośredniowiecznych rękopisów w Tours, Orleanie i Montpellier.

Liczba rękopisów w kolekcji Libriego, co do których wykazano bezspornie pochodzenie z bibliotek francuskich, przekracza 150. Wiele z nich, to unikalne zabytki, jak np. iluminowany *Pięcioksiąg* z Tours, pisany w VII w. Łupem Libriego padły również notatki i korespondencja naukowa, m. in. Leonarda da Vinci, Kartezjusza i Heweliusza ze zbiorów paryskich (Biblioteka Narodowa, Akademia Nauk, Obserwatorium). Pochodzenie kradzionych rękopisów było zacieranane za pomocą różnych zabiegów, jak podział kodeksów na mniejsze jednostki, zmiana oprawy, a przede wszystkim dorabianie fałszywych not proveniencyjnych, mających świadczyć o włoskim pochodzeniu rękopisów, np.: *Francesco Redi; Est Sancti Petri de Perusio; Monastirii Sti Zenonis majoris Veronae* i podobnych.

Okolo 1845 r. zbiór Libriego obejmował prawie dwa tysiące pozycji. Po kilku nieudanych próbach Libri sprzedał swą kolekcję w 1847 r. lordowi Bertramowi Ashburnhamowi za osiem tysięcy funtów. Równocześnie Libri wyprzedawał w Paryżu swe zbiory książek. Szerzące się pogłoski o nielegalnym pochodzeniu niektórych pozycji spowodowały jednak wszczęcie przez władze francuskie dochodzenia. W trakcie śledztwa Libri zdołał zbiec do Anglii. W jego paryskim mieszkaniu znaleziono wiele kompromitujących notatek i listów, świadczących o dokonanych kradzieżach i fałszerstwach. Sądowym epilogiem całej afery było zaoczne skazanie Libriego na dziesięć lat więzienia.

Identyfikacja ukradzionych rękopisów wymagała długoletniego wysiłku francuskich uczonych. Ostatecznie jednak, gdy po zawitych pertraktacjach, których przebieg nas tu nie interesuje, część biblioteki Ashburnhama z kolekcją Libriego została w 1884 r. sprzedana rządowi włoskiemu — z transakcji tej wyłączono 166 rękopisów, w odniesieniu do których zostało wykazane pochodzenie z bibliotek francuskich. W trzy lata później rękopisy te odkupiła paryska Biblioteka Narodowa, przede wszystkim dzięki wysiłkowi ówczesnego jej dyrektora, L. Delisle'a. Opracowany przez niego katalog odzyskanych rękopisów⁵ zawiera obszernie omówienie historii zbiorów Libriego oraz podaje proveniencję poszczególnych tytułów.

Wydzielenie „francuskich“ rękopisów nie odbyło się bezbłędnie i w Bibliotece Narodowej znalazł się omyłkowo zbiór korespondencji włoskiej z XVII w. Z drugiej strony Delisle wskazuje cały szereg rękopisów, znajdujących się obecnie w Laurencjanie, pochodzących ze zbiorów francuskich⁶.

Właśnie ta ostatnia okoliczność jest dla nas istotna. Otóż rękopis *Cod. Ashburnham 1697* powstał w środowisku paryskim, o czym świadczy uprzywilejowanie w tablicach południka paryskiego. Oryginalne *Tabli-*

⁵ L. Delisle, *Catalogue des manuscrits des fonds Libri et Barrois*. Paris 1888.

⁶ *Op. cit.*, ss. LVI—LVIII.

Tempus est mensura motus secundū ar^{le} in libro ph^z Cum
 igitur motum scire desideramus necessaria est nobis temporis
 cognitio ut cognita temporis quantitate quantitate motus corre-
 spondentem sibi cognoscamus. Est igitur intelli^d q^m in dist^{io}
 temporis ad usum tabularū illustrissimū p^zincipis regis alfonci intendim⁹
 modo p^z s^z per numerū sexagenariū ut d^{io} temporis d^{io}m signozū cor-
 respondeat. Gradus enī in astro^z dicuntur integra et cum collecti fue-
 rint. 60. gradus ponitur pro eis vnū signū. In istis tabulis frangitur
 etiā grad⁹ in 60. m^{ia} et m^{ia} in 60. z. Et sic semper recte similitudo pro-
 cedimus in tempore incipiendo a diebus tanq^m ab integris. Et duplici
 via intendimus sicut dictū est iā in gradib⁹ s^z colligendo et frangendo.
 Colligim⁹ namq^z dies ab h^o vsq^z ad 60. et vocamus dies p^zma. Et cum
 collecti fuerint 60. p^zma. ponimus pro eis vnitatem pro his 60. ponim⁹ z.
 et vt breuiter dicatur pro quibuscūq^z 60. p^zma ponim⁹ vnitatē et voca⁹
 illa que ibi colligunt⁹ z. Et cū prouenerint 60. z. ponim⁹ pro eis similit⁹
 vnitatē et vocam⁹ ea z. et colligimus vsq^z ad 60. pro quib⁹ etiā ponitur
 vnitatē et voca⁹ ea z. Dicatur ergo breuiter q^d dies vocat⁹ p^a et 60. p^a fa-
 ciūt vnū z^m. et 60. z. faciūt vnū z^m et 60. z. faciūt vnū z^m. Ultra q^d nō
 procedim⁹ quia nō indigem⁹. essent enī plures 93000. a^m anteq^m 60. q^d
 complerent⁹. In frangendo autē temp⁹ similit⁹ procedim⁹ per diuisione^m
 sexagenariā. Diuidim⁹ enī dies in 60. partes equales quae vocam⁹ m^{ia}
 et q^dz m^{ia} in 60. z. et sic semper proced⁹. Ista autē distinctio temporis
 est nullū cōueniens ad inueniendū motus cū distinctio motuū sit per 60.
 Est autē enim cū scio q^d aliquis planeta mouetur in die per vnū grad⁹
 suo q^d in 60. diebus moueb^z per vnū signū quod valet 60. gradus et in
 vno m^{ia} diei q^d est 60. pars diei mouebit⁹ per vnū m^{ia} quod est 60. parte
 gradus. Et sic de alijs est intelligendum.

Numerum annoz mensuum et dierum incipientiū a principio
 alicui⁹ ere nobis note ad q^d z. z. i. sine tabulis reducere. Mul-
 tiplica numerū annozum propositozum per 365. et q^d tam vnus. Et nūc

Nicolaus Copernicus

Рис. 1. Рзекомы автограф Миколāja Коперника на маргесие карты 1 recto Tablic alfonsiŋskich z XV w., oznaczonych Cod. Ashburnham 1697 w Bibliotece Laurencajŋskiej we Florencji

Рис. 1. Мнимый автограф Николая Коперника на первой странице Tabulae astronomicae Alphonsi regis (Cod. Ashburnham 1697)

Fig. 1. The supposed autograph of Nicolaus Copernicus. Tabulae astronomicae Alphonsi regis (Cod. Ashburnham 1697), sheet one

rum annorum mensuum et dierum map
uere nobis note ad q̄. z̄. z̄. i. sine tabu
ri annorum propositorum per. 364. et

Nicolai Copernicij

Рис. 2. Rzekomy autograf Mikołaja Kopernika w *Cod. Ashburnham 1697*

Рис. 2. Мнимый автограф Николая Коперника в *Cod. Ashburnham 1697*

Fig. 2. The supposed autograph of Nicolaus Copernicus. *Cod. Ashburnham 1697*

Handwritten signature: Nicolai Copernicij

Рис. 3. Autograf Mikołaja Kopernika: list do Jana Dantyszka z 27 VI 1541 (Staatsbibliothek der Stiftung Preussischer Kulturbesitz oraz Deutsche Staatsbibliothek, Berlin)

Рис. 3. Собственноручная подпись Николая Коперника, 1541 г.

Fig. 3. Nicolaus Copernicus's authentic signature in the year 1541

ce astronomiczne króla Alfonsa obliczone są na południk Toledo. W omawianym tu rękopisie pisarz, obok pierwotnych (ważnych dla Toledo) danych wyjściowych (*radices*), umieścił od razu ich wartości zredukowane na południk paryski (pod nagłówkiem *Radix reducta ad Parisius*).

Zrozumiałe są więc zastrzeżenia co do autentyczności autografu Kopernika, skoro znajdujemy go we francuskim rękopisie, który na obecne miejsce w Laurencjanie dotarł poprzez zbiory Libriego.

Rozważmy teraz sam autograf. Jest on pisany zgodnie z ortografią znaną z późniejszych lat życia Kopernika. Zwraca jednak uwagę niespotykane nigdzie indziej końcowe długie *i* w nazwisku. Co ważniejsze, poza zmianą przypadku (dopełniacz zamiast mianownika), podpis ma postać identyczną z autografem Kopernika na liście do Dantyszka z 27 VI 1541 (ryc. 3). List ten, przechowywany w berlińskiej Bibliotece Państwowej, reprodukowany był już kilkakrotnie⁷, lecz po raz pierwszy właśnie w 1843 r. w Paryżu⁸.

Taka zbieżność dat i okoliczności prowadzi do oczywistej konkluzji: podpis Kopernika w rękopisie *Cod. Ashburnham 1697* jest falsyfikatem. Fałszerstwo zostało dokonane w latach 1843—1845 w Paryżu, przy czym za wzór służyło *facsimile* autentycznego podpisu Kopernika z 1541 r.

ФЛОРЕНТИНСКИЙ МНИМЫЙ АВТОГРАФ НИКОЛАЯ КОПЕРНИКА

В библиотеке Медичео-Лауренциана во Флоренции хранится пергаментный кодекс из XV в. *Tabulae astronomicae Alphonsi regis* (сигн. *Cod. Ashburnham 1697*), на первой странице которого помещен автограф Коперника (рис. 1 и 2). Кодекс принадлежит парижской коллекции Г. Либри, которую в 1847 г. купил лорд Ашбернхэм, а впоследствии итальянское правительство приобрело ее для флорентинской библиотеки. По мнению автора, этот автограф является фальсификатом, увеличившим число фальшивых превентивных оценок, обнаруженных уже ранее на титульных листах многих рукописей из коллекции Либри (примечание 5). Об этом свидетельствуют: парижское происхождение рукописи *Tabulae* и большое сходство между мнимым автографом и собственноручной подписью Коперника, относящаяся к последним годам его жизни (рис. 3). Факсимиле этой подписи было издано в Париже в 1843 г. (примечание 8).

THE SUPPOSED FLORENTINE AUTOGRAPH OF NICOLAUS COPERNICUS

In the Biblioteca Mediceo-Laurenziana at Florence, there is a fifteenth-century parchment codex, *Tabulae astronomicae Alphonsi regis* (sig. *Cod. Ashburnham 1697*) whose sheet one *recto* shows an autograph of Copernicus (fig. 1 and 2). The codex originates from the Paris collection of G. Libri, sold in 1847 to Lord Ashburnham and bought later on by the Italian government for the Florence library. The author thinks the autograph of Copernicus is a falsification, adding to the quantity of falsified notes of provenance which have been ascertained formerly in a number of titles within the collection of G. Libri (footnote 5). Testimony thereof are: the Parisian origin of the manuscript *Tabulae* as well as the visibly striking identity of the supposed autograph and of Copernicus's authentic signature from the last years of his life (fig. 3), the *facsimile* of which signature had been published in Paris in the year 1843 (footnote 8).

⁷ Zob. np.: J. Was i u t y ń s k i, *Kopernik, twórca nowego nieba*. Warszawa 1938, ilustr. przy s. 465.

⁸ W publikacji: *Isographie des hommes célèbres* [...]. T. 1. Paris 1843. Por.: H. Baranowski, *Bibliografia kopernikowska*. Warszawa 1958, s. 49, pozycja 20.